

Онищенко О., академік НАН України

Національна наукова спадщина – інтелектуальні скарби держави (Доповідь з нагоди вручення Золотої медалі ім. В. І. Вернадського НАН України) // Вісник НАН України. – 2019. – № 5. – С. 65–68.

Збереження, освоєння, популяризація національної наукової спадщини – пріоритет державної ваги. Це зумовлено:

1) переходом людства до нового типу грамотності – цифрової грамотності і різким зменшенням участі в цьому процесі рукописних і друкованих форм передачі інформації, що в умовах стихії таїть загрози забуття і втрат раніше набутого наукового і практичного досвіду;

2) активізацією в періоди суперечливих суспільних трансформацій і невизначеності майбутнього пошуків у спадщині засад самозбереження і консолідації;

3) базовою роллю наукової спадщини в розвитку самої науки.

Академік В. І. Вернадський, засновник і перший президент НАН України, наголошував: «Історичне вивчення наукової творчості є нині найнеобхіднішим знаряддям нашого проникнення в нові величезні сфери наукових досягнень, що відкриваються перед нами. У важкій роботі в нових сферах знання без цього не можна йти скільки-небудь свідомо» (*Вибрані наукові праці... Т. 8. С. 250*).

Україна має колосальну документну інтелектуальну спадщину: 760 млн бібліотечних одиниць, 80,34 млн архівних документів, 17,33 млн музейних предметів. Додамо до цього фонди корпоративних, релігійних, приватних, діаспорних бібліотек, архівів і музеїв та електронні видання – і матимемо 1 млрд українських інформаційних одиниць. Це, між іншим, – гідна відповідь на міфи про українську меншовартість.

За загальним науково-інформаційним ресурсом Україна посідає п'яте місце в Європі. Бібліографія – найперший показник багатства інтелектуальної спадщини. Видано багатотомні каталоги. Реалізується стратегічне завдання – підготувати максимально повну бібліографію рукописних, друкованих і електронних видань, створених в Україні, українцями за кордоном та іноземцями про Україну за всі часи існування писемності і на всіх носіях інформації. В основі всієї української інтелектуальної спадщини лежать наукові здобутки.

Найінформативнішими виданнями з історії української науки і самої Академії є: продовжувана серія «Національна академія наук України. Документи і матеріали» (вийшло 14 томів); п'ятитомна в 9 книгах «Історія української культури»; видання до 90- і 100-річчя Академії: «Національна академія наук України. 1918–2008», «Національна академія наук України. 1918–2018», «Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки», «Національна академія наук України. Видатні досягнення», «Національна академія наук України. Хронологія» (2008, 2013, 2018), «Керманич української науки», «Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (т. 1–3).

Документально підтверджено, що НАН України завжди перебувала на передньому краї світового дослідницького пошуку і зробила вирішальний внесок у наукове забезпечення життя українського суспільства. В Академії здійснено 80 % наукових відкриттів, підготовлено переважну більшість природничих, науково-технічних, науково-технологічних і соціогуманітарних видань за минуле сторіччя.

<...> Проблемою проблем у роботі з науковою і культурною національною спадщиною є її збереження. Переважна більшість літератури останніх трьох століть виготовлена на так званому кислотному папері, ресурс існування якого вичерпується. Вихід полягає у суцільному оцифруванні спадщини. Однак головною перешкодою є відсутність широкодоступних довгострокових носіїв інформації.

Академічні установи – Інститут монокристалів, Інститут проблем реєстрації інформації, Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, Інститут фізики, Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова, Інститут органічної хімії розробили технології створення сапфірових компакт-дисків, строк зберігання даних на яких практично необмежений. Це відкриття світового значення, оскільки паперові носії інформації в усіх країнах під загрозою вже недалекої втрати. Потрібне державне замовлення на масове виробництво сапфірових компакт-дисків.

Попри згадані труднощі, курс на оцифрування як засіб збереження і популяризації національної інтелектуальної спадщини розширюється. У цифрову форму переводять унікальні документи, стародруки, рідкісні видання, рукописи та видання, в яких руйнується паперова основа або згасають тексти.

Функціонує «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини», яка вже містить близько 2000 рідкісних рукописів і книг. Серед них є справжні перлини: Пересопницьке Євангеліє – перший євангельський текст староукраїнською мовою, на якому поряд з Конституцією складають присягу президенти України; один з найперших слов'янських рукописів – так звані «Київські глаголичні листки». Сюди ж можна віднести й електронні архіви спадщини В. І. Вернадського, М. С. Грушевського, А. Ю. Кримського, М. М. Боголюбова та багатьох інших учених.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського і Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника сформувалися широковідомі школи рукописознавства, книжкового пам'яткознавства, пресознавства, біобібліографічних досліджень.

Наповнюється оцифрованою спадщиною український сегмент Інтернету. На початок 2019 р. в ньому було понад 20 млн користувачів. Об'єднаними зусиллями НАН України і Малої академії наук України на базі останньої створено Шевченківський портал, де в електронній формі представлено всю спадщину нашого геніального поета і мислителя.

Потужні портали профільних знань діють в Інституті історії України, Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона, Інституті фізики, Інституті теоретичної фізики ім. М. М.

Боголюбова, Інституті фізики конденсованих систем, Інституті монокристалів, Інституті кібернетики ім. В. М. Глушкова, Інституті проблем реєстрації інформації, Головні астрономічній обсерваторії, Українському мовно-інформаційному фонді, Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Сайти всіх академічних інститутів інтегровано представлені на порталі НБУВ.

[Повний текст \(PDF\)](#)